

KMP.573.42.2014.DK

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji
Zakładu Poprawczego w Sadowicach
(wyciąg)**

1. Wstęp.

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku w dniu 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, zwanego dalej: OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 3-4 czerwca 2014 r., do Zakładu Poprawczego przy ul. Szkolnej 10 w Sadowicach (zwanego dalej placówką, Zakładem lub ZP) udali się pracownicy Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) w składzie: Przemysław Kazimirski (prawnik), Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny), Dorota Krzysztoń (kryminolog) oraz dr Natalia Kłaczyńska (prawnik) - przedstawicielka Biura Pełnomocnika Terenowego Rzecznika Praw Obywatelskich we Wrocławiu.

Celem wizytacji zapobiegawczej pracowników Mechanizmu było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania nieletnich i dokonanie oceny ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę ze Zbigniewem Stępnem – dyrektorem ZP w Sadowicach, Grzegorzem Dzwonkiewiczem – dyrektorem szkół działających w ramach placówki oraz pracownikami Zakładu (m.in. pedagogiem, psychologiem i kierownikiem warsztatów);
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;

- przeprowadzono na osobności rozmowy z losowo wybranymi wychowankami;
- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki;
- zapoznano się na miejscu z wybranymi zapisami z monitoringu.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną i użyto dalmierza do pomiaru powierzchni wybranych pomieszczeń.

Dokonane w oparciu o powyższe czynności ustalenia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi Zakładu oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano pozostałe dokumenty przedstawione przez dyrektora ZP m.in.: regulaminy i procedury obowiązujące w placówce m.in. *Regulamin Rady Zakładu, Regulamin wychowanka, Regulamin pobytu wychowanka w izbie chorych, Procedurę postępowania w przypadkach wydarzeń nadzwyczajnych, Procedurę udzielania nagród i stosowania środków dyscyplinarnych*, plan pracy dydaktyczno-wychowawczej na rok szkolny 2013-2014, sprawozdanie z pracy psychologa w I semestrze 2013/2014 r., rozkład dnia i porządek zajęć, wybrane losowo jądłospisy dekadowe oraz protokoły kontroli innych instytucji, przeprowadzonych w latach 2013-2014.

2. Charakterystyka placówki

Zakład Poprawczy w Sadowicach jest placówką resocjalizacyjno-rewalidacyjną przeznaczoną dla 75 chłopców w wieku od 13 do 21 lat. Część z nich jest niepełnosprawna intelektualnie, głównie w stopniu lekkim.

W skład Zakładu wchodzi:

- internat;
- szkoła podstawowa specjalna;
- gimnazjum specjalne;
- zasadnicza szkoła zawodowa specjalna;
- warsztaty szkolne;
- zespół diagnostyczno – korekcyjny;
- inne działy zapewniające realizację zadań Zakładu.

Organizacja pracy w ZP w dniu wizytacji przedstawiała się następująco:

Ilość grup wychowawczych	Ilość oddziałów szkolnych	Ilość grup szkolenia zawodowego
5 grup w internacie (każda maksymalnie do 8 wychowanków)	1 oddział szkoły podstawowej 2 oddziały gimnazjum 3 oddziały zasadniczej szkoły zawodowej	2 grupy obróbki mechanicznej metalu 2 grupy obróbki ręcznej metalu 2 grupy budowlane 2 grupy obróbki drewna 1 grupa terapii zajęciowej

W dniu wizytacji stan ewidencyjny nieletnich wynosił 41, w tym 3 chłopców umieszczonych było poza Zakładem na podstawie art. 90 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. 1982 r. Nr 35, poz. 228, zwanej dalej: u.p.n.).

3. Personel placówki

W Zakładzie Poprawczym w Sadowicach zatrudnionych jest 36 pracowników pedagogicznych:

- członkowie kadry kierowniczej (w tym kierownik internatu i kierownik warsztatów) - 4 etaty;
- wychowawcy pracujący w internacie - 18 etatów;
- nauczyciele szkolni - 7 etatów oraz stażysta;
- nauczyciele zawodu pracujący w warsztatach szkolnych - 6 etatów;
- psycholog - 1 etat;
- pedagog - 2 etaty;
- terapeuta - 1 etat.

W ZP pracuje też 29 osób zajmujących niepedagogiczne stanowiska, m.in. 10 pracowników ochrony.

W wizytowanej placówce dominuje personel męski, ale w kadrze pedagogicznej pracują także kobiety (7 osób).

Personel ZP legitymuje się odpowiednim kierunkowym wykształceniem, które predestynuje go do wykonywania określonych zadań związanych z nauczaniem i sprawowaniem pieczy nad wychowankami placówki. Pracownicy Zakładu uczestniczą również w dodatkowych szkoleniach zewnętrznych i wewnętrznych (przykładowe tematy

szkoleń: *Zarządzanie procesami komunikacyjnymi i motywacją osobistą w zespole, Trening umiejętności stosowania środków przymusu bezpośredniego i samoobrony, Socjoterapia, Upośledzenie umysłowe jako jedna z przyczyn trudności wychowawczych*) oraz doskonalącą się na studiach podyplomowych.

Całemu personelowi pedagogicznemu oraz pracownikom ochrony warto jednak zapewnić szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na co wskazuje pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *Personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

Zgodnie z informacją dyrektora ZP nie toczą się postępowania karne przeciwko pracownikom placówki w związku z pracą z wychowankami lub cywilne przeciwko placówce.

4. Warunki bytowe

Zakład (m.in. internat, szkoły, administrację, salę gimnastyczną i stołówkę) zlokalizowano w powstałym ok. 1574 r. i rozbudowanym w późniejszych latach pałacu (tzw. budynku głównym), wokół którego rozciąga się nieduży park w stylu angielskim. Wszelkie remonty i modernizacje wymagają zgody konserwatora zabytków. Mimo wiekowej historii i okresu dewastacji (przed adaptacją go na potrzeby ZP), pałac znajduje się w dobrym stanie, z wyjątkiem elewacji zewnętrznej z widocznymi ubytkami tynku i farby. Zgodnie z informacją dyrektora Zakładu, w 2014 r. mankamenty te zostaną zlikwidowane.

W odrębnym, dwupiętrowym i powstałym współcześnie budynku, ulokowano warsztaty szkolne i salę terapii zajęciowej, które wyposażone zostały adekwatnie do potrzeb.

Młodzieży zapewniono również odkryte boisko do gry w piłkę nożną oraz plac spacerowy z koszem do gry w koszykówkę.

Monitoringiem wizyjnym objęte są: ciągi komunikacyjne w budynkach, 3 pomieszczenia izolacyjne, sala gimnastyczna, sala informatyczna, jadalnia, sypialnia tzw. *grupy warunkowego pobytu* i teren zewnętrzny wokół pałacu. Podgląd obrazu z monitoringu nie jest dostępny dla osób trzecich. Czas przechowywania nagrań wynosi około 6 dni, co

narusza wymogi wskazane w § 105⁵ ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz.1359 ze zm., zwanego dalej rozporządzeniem) w zakresie okresu archiwizacji nagrań z monitoringu niektórych pomieszczeń do czasu opuszczenia przez nieletnich placówki. Zastępca dyrektora wyjaśnił, iż modernizacja monitoringu w sposób umożliwiający archiwizację nagrań zostały uwzględnione w planach inwestycyjnych, niemniej jednak obecnie Zakład nie dysponuje środkami finansowymi na ten cel.

W czasie wizytacji wszystkie pomieszczenia placówki wykorzystywane przez nieletnich były w dobrym stanie, wolne od nieprzyjemnych zapachów, estetyczne, panował w nich ład i odpowiednia do pory roku temperatura. Wszystkie pomieszczenia były też dobrze oświetlone dzięki dostępowi światła słonecznego i sztucznemu. W dobrym stanie były również urządzenia, meble oraz wyposażenie szkoły i warsztatów.

Na terenie internatu ulokowanego na pierwszym piętrze pałacu, nieletni zamieszkują w sypialniach 2-5 osobowych. Każda grupa wychowawcza, poza sypialniami, posiada łazienkę, świetlicę i pomieszczenie do przechowywania obuwia oraz wierzchnich ubrań.

Pokoje wychowanków, z wyjątkiem tzw. *grupy warunkowego pobytu*, zostały umeblowane skromnie, ale schludnie, w tapczany, szafki przyłóżkowe oraz niewielkie półki ścienne. Nieletni mogą wieszać na ścianach zdjęcia i plakaty (o dowolnej tematyce). W czasie wizytacji pokoje te nie były wyposażone w biurka, tylko w niewielkie stoliki, niemniej jednak z wyjaśnień personelu wynika, że wychowankowie odrabiają lekcje wyłącznie klasach szkolnych, do których mają bezpośredni dostęp w tym samym budynku.

Dobrą praktyką realizowaną w placówce jest umożliwienie wychowankom opieki nad różnymi gatunkami zwierząt w swoich pokojach (m.in. nad królikami, szynszylami, świnkami morskimi i żółwiami). Nie tylko uczy to odpowiedzialności i empatii, ale też pozwala na poznawanie świata przyrody.

Świetlice każdej z grup, również z wyjątkiem tzw. *grupy warunkowego pobytu*, zaaranżowane zostały na podobieństwo rodzinnego pokoju dziennego, wyposażonego m.in. w telewizor i sprzęt do odtwarzania muzyki. Każda świetlica zapewnia odpowiednie warunki do przebywania w niej chłopców, odpoczynku czy też grupowych zajęć.

Wątpliwości wizytujących wzbudził brak drzwi w kabinach WC, co stanowi naruszenie prawa do intymności i wymaga niezwłocznej zmiany.

Wątpliwości pracowników Mechanizmu wzbudził również nadmiernie surowy i skromny w zakresie wyposażenia stan pomieszczeń tzw. *grupy warunkowego pobytu* (w zbiorowej sypialni znajdowały się jedynie łóżka nieletnich) i fakt wykorzystywania na jej potrzeby nie świetlicy, ale pozbawionej w tym celu wyposażenia tzw. *sali rehabilitacji*, która powinna służyć wszystkim wychowankom. Uwagę wizytujących zwróciło to, że chłopcy nie tylko nie mieli dostępu do gier zręcznościowych, ale widoczne było dla nich przez szklaną szybę i transparentne drzwi dzielące zajmowaną przez nich oraz zamkniętą część korytarza, jak z bilarda i *piłkarzyków* korzystają inni wychowankowie. Podobną sytuację warunkuje infrastruktura placu spacerowego przeznaczonego dla izolowanych chłopców, który jest metalową klatką okalającą betonowe podłoże i z której rozpościera się widok na pobliskie boisko do gry w piłkę dla pozostałych osób. O zagadnieniu funkcjonowania tej grupy szerzej w pkt 7 niniejszego raportu.

W pobliżu pomieszczeń grup wychowawczych wyodrębniono bibliotekę (znajduje się w niej ok. 4 tys. woluminów) i pracownię plastyczną.

Na parterze głównego budynku ulokowano m.in. 5 sal lekcyjnych, w tym informatyczną oraz salę gimnastyczną. Pomieszczenia szkolne wyposażone są właściwie, w stopniu umożliwiającym naukę oraz ćwiczenia zgodnie z indywidualnymi potrzebami, możliwościami i zainteresowaniami wychowanków.

Podobnie ocenione zostały pomieszczenia warsztatów. Wyjątek stanowi brak szatni dla wychowanków, którzy przebierają się na korytarzu wiodącym do poszczególnych sal zajęciowych i są widoczni dla osób postronnych, w tym personelu płci żeńskiej. Wobec powyższego, pracownicy KMP zalecają wyodrębnienie na terenie warsztatów przebieralni dla chłopców.

Na parterze pałacu znajdują się również: oddzielne pomieszczenie mieszkalne tzw. OPM (w dniu wizytacji było w remoncie) oraz identyczne i tak samo wyposażone (tapczan, taboret i stół) pomieszczenia izby chorych i izby przejściowej. W pobliżu OPM i izb zlokalizowano wspólną łazienkę, co może być problemem w zakresie ryzyka rozprzestrzenienia się choroby w przypadku, gdy korzystaliby z niej jednocześnie zdrowi wychowankowie i osoba chora zakaźnie, umieszczona w izbie chorych.

Zdaniem przedstawicieli KMP, izba przejściowa nie powinna różnić się od innych pomieszczeń mieszkalnych, zwłaszcza, że jest pierwszym miejscem, do którego trafiają nieletni po przyjęciu do placówki. Przebywanie w tak urządzonej izbie, w połączeniu ze

stresem związanym z nową sytuacją, może nasilać u wychowanków negatywne emocje. Zgodnie ze stanowiskiem CPT cyt.: *Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa* (Fragment Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]). Wobec powyższego, pracownicy Mechanizmu zalecają zmianę sposobu urządzenia izby przejściowej.

W suterynie pałacu znajduje się przestronna stołówka z kuchnią oraz dobrze wyposażona siłownia dla wychowanków, w której prowadzone są także zajęcia rewalidacyjne i lekcje wychowania fizycznego.

Placówka zapewnia 4 posiłki dziennie, w tym diety religijne i zdrowotne według potrzeb.

Wychowankowie nie zgłaszali większych zastrzeżeń dotyczących warunków bytowych w ZP, poza pojedynczymi uwagami dotyczącymi nieużywania czepków osłaniających włosy i podawania kotletów gołą ręką przez pracowników kuchni oraz monotonnego jedzenia i braku owoców. Ponieważ w przedstawionych jadłospisach owoce faktycznie nie zostały wymienione, pracownicy Mechanizmu proszą o wyjaśnienie tej sprawy.

5. Dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnością

Wizytowana placówka jest niedostosowana do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Specyfika ZP daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki. Pracownicy KMP rozumieją, że lokalizacja Zakładu w obiekcie historycznym może stanowić utrudnienie w omawianym obszarze, niemniej jednak zwracają oni uwagę, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 r. przez Sejm RP *Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych* (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475), osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Nadto Polska w dniu 6 września 2012 r. ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych *Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych* (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169). Zgodnie z jej treścią należy umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich jego sferach.

Zarówno wymieniona Karta, jak i Konwencja dotyczą również osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia.

6. Traktowanie nieletnich przez personel wizytowanej placówki

Według informacji dyrektora ZP, w ostatnich dwóch latach poprzedzających wizytację pracowników KMP, w placówce doszło do 3 zdarzeń nadzwyczajnych w postaci ucieczek. Nie stosowano w tym czasie środków przymusu bezpośredniego.

Chłopcy z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, zgłosili wiele zastrzeżeń dotyczących relacji między nimi a pracownikami pedagogicznymi, wskazując, że są wśród nich osoby, które stosują wobec nich nieuzasadnioną przemoc zarówno werbalną, jak i fizyczną (od naruszenia nietykalności cielesnej po pobicia). Nadto niektórzy z wychowawców czytają korespondencję adresowaną do podopiecznych i wymieniają przy nich prześmiewcze uwagi na temat jej treści. Działania opisane przez chłopców, jeśli miały miejsce, należy uznać za nieludzkie i poniżające ich traktowanie.

Problem dotyczy zwłaszcza zachowania wychowawców o podanych przez wychowanków nazwiskach: *(dane osobowe usunięte)*. Chłopcy utrzymują, że byli niejednokrotnie prowokowani przez wskazanych pracowników i w razie niewłaściwej ich zdaniem reakcji – byli szarpani lub bici, czemu towarzyszyły zwykle wulgarne wyrażenia kierowane pod ich adresem.

Dyrektor przyznał w rozmowie z pracownikami KMP, iż na miesiąc przed wizytacją widział nagranie z monitoringu z korytarza placówki, potwierdzające relacje jednego z chłopców o stosowaniu wobec niego niedozwolonej przemocy fizycznej przez jednego z wychowawców, ale nie podjął żadnych działań dotyczących tego zdarzenia, w tym nie zabezpieczył nagrania przedstawiającego opisaną sytuację.

Kolejnym przykładem ilustrującym relacje chłopców o niewłaściwym ich traktowaniu może być również incydent z dnia 2 czerwca 2014 r., wskazany przez jednego z wychowanków, który rozpoczął się od kłótni między jednym z wychowanków a wychowawcą w sprawie konieczności zgaszenia światła w pokoju. Według relacji chłopca, który leżał wtedy na tapczanie, w reakcji na jego odmowę zgaszenia lampki nocnej, wychowawca zachował się wobec niego agresywnie. Przyduszał go bowiem jedną ręką oraz wulgarnie się do niego zwracał i groził uderzeniem, w celu zmuszenia podopiecznego do wykonania polecenia. Ogląd zapisu z monitoringu tego zdarzenia, ze względu na usytuowanie

kamer poza pokojami chłopców, nie pozwalał na sprawdzenie, co się działo w pokoju wychowanka, niemniej jednak zegar monitoringu wskazywał na to, iż doszło do niego przed godz. 21:30, czyli w czasie, gdy chłopców nie obowiązywała jeszcze cisza nocna i mogli spędzać czas przy zapalonym świetle.

W ocenie pracowników Mechanizmu, którzy rozmawiali z wychowankami, sposób ich relacjonowania o niewłaściwym postępowaniu personelu świadczy, że chłopcy są wręcz przyzwyczajeni do złego traktowania, w tym również stosowania presji psychicznej i kar cielesnych.

Z opisów sposobu zwracania się do nich wynika, że niektórzy pracownicy pedagogiczni nie sięgają do profesjonalnych metod łagodzenia napięć, a ich postępowanie często je podsyca.

Wobec kilku formalnych skarg dotyczących zachowania wychowawców, złożonych na ręce przedstawicieli KMP przez niektórych chłopców, po wizytacji Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich złożył zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa do Prokuratury Rejonowej w Środzie Śląskiej, która wszczęła w dniu 17 lipca 2014 r. śledztwo w tej sprawie (sygn. akt 1 Ds. 757/14).

Dyrektor podczas podsumowania wizytacji również zobowiązał się do podjęcia w tej samej sprawie działań.

Pracownicy Mechanizmu przypominają w tym miejscu, że reakcja personelu pedagogicznego na trudne zachowania podopiecznych powinna uwzględniać ich stan. Nie ma wątpliwości, że większość wychowanków popełniła poważne czyny karalne (zgodnie z relacją psychologa są wśród nich osoby nie radzące sobie z wyrzutami sumienia z tego powodu), część z nich pochodzi z środowisk, które nie wyposażyły ich we właściwe wzorce zachowania, a ich postępowanie mogą warunkować bardzo ciężkie – mimo młodego wieku – doświadczenia życiowe. Nadto są to w znakomitej większości chłopcy z niepełnosprawnością intelektualną. Podsumowując, wręcz oczywiste jest, że ich niektóre zachowania i sposób reakcji na prośby czy polecenia, mogą być trudne dla personelu. Pracownicy pedagogiczni (bo tylko o tej grupie w relacjach wychowanków była mowa) powinni mieć tego świadomość i korzystać ze swojej fachowej wiedzy i doświadczenia zawodowego (zgodnie z informacją dyrektora – niejednokrotnie wieloletniego), by rozwiązywać problemy bez agresji i wyrządzania krzywdy wychowankom.

Przedstawiciele KMP zalecają zatem nie tylko obiektywne zbadanie przedstawionych spraw oraz wyeliminowanie stwierdzonych uchybień i przedstawienie aktualnej sytuacji chłopców, których przykłady były ilustracją zgłoszonych podczas podsumowania problemów, ale również rekomendują zadbanie o zmianę atmosfery w Zakładzie i zapobieżenie eskalacji stwierdzonych konfliktów.

Wątpliwości pracowników Mechanizmu wzbudziły również podstawy umieszczania niektórych wychowanków w izbie przejściowej. Z wpisów w księdze ewidencji wychowanków osadzonych w tym pomieszczeniu wynika, że powodem pobytu w nim niektórych chłopców była konieczność wyjaśnienia zdarzeń z ich udziałem. W jednym z odnotowanych przypadków chłopiec przebywał w izbie przejściowej aż 4 dni w celu cyt.: *wyciszenia emocji*. Przedstawiciele KMP zalecają zaprzestanie umieszczania nieletnich w izbie przejściowej, w sytuacji, gdy nie zostają spełnione przesłanki wynikające z przepisu § 44 albo § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia. Jednocześnie biorąc pod uwagę możliwość groźnego dla chłopca lub otoczenia pobudzenia i zachowania wychowanka, którym nie sposób zaradzić środkami zwykłej perswazji, pracownicy Mechanizmu przypominają o możliwości stosowania środków przymusu bezpośredniego w sytuacjach określonych w ustawie z dnia 24 maja 2013 r. *o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej* (Dz. U. z 2013 r., poz. 628 z późn.zm.).

Kolejnym zarzutem pracowników KMP w obszarze *Traktowanie...* jest dopuszczenie w *Regulaminie funkcjonowania oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego (...)* możliwości przedłużania w sposób nieograniczony czasu pobytu nieletniego w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym (OPM) i nieokreślenie maksymalnego czasu pobytu wychowanka w tym pomieszczeniu. Analiza *Regulaminu funkcjonowania oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego (...)* obowiązującego w wizytowanej placówce wskazuje, że wychowanka umieszcza się w tym pomieszczeniu na czas nie krótszy niż 14 dni, co uniemożliwia krótki pobyt do czasu ustąpienia powodu umieszczenia i nie znajduje żadnego uzasadnienia w obowiązujących przepisach prawa. W dodatku czas ten może być przedłużony bez wskazania przesłanek tej zmiany i maksymalnego czasu pobytu w OPM. Tymczasem przepis § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia stanowi, że umieszczenie nieletniego w OPM ma miejsce na czas określony. Należy zaznaczyć, że pkt 93.1 załącznika do zalecenia CM/REC(2008)11 również zawiera nakaz określenia maksymalnego wymiaru czasowego odosobnienia (zalecenia CM/REC(2008)11 pt.: *Zasady europejskie dotyczące kar i środków*

alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich). Zgodnie ze stanowiskiem Departamentu Wykonywania Orzeczeń i Probacji Ministerstwa Sprawiedliwości cyt.: (...) *sam przepis nie określa co prawda okresu na jaki można umieścić nieletniego w OPM jednak przyjmując należy, że tak ścisła izolacja nieletniego nie jest korzystna z punktu widzenia resocjalizacji i wychowania. Nadto środek ten ma być reakcją na pewnego rodzaju zdarzenie nadzwyczajne i trwać do ustąpienia takiego zagrożenia - nie powinien więc w tak znaczny sposób odbiegać od takiego środka jakim jest np. środek przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia w izbie izolacyjnej. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, w art. 95 § 7 określa, że środek w postaci umieszczenia w izbie izolacyjnej nie może być stosowany dłużej niż 48 godzin, a wobec nieletniego w wieku do 14 lat - dłużej niż 12 godzin. Tak krótki czas przyjęty został właśnie z uwagi na niekorzystny wpływ stanu izolacji¹. Zdaniem przedstawicieli KMP długotrwała izolacja wychowanków jest niedopuszczalna, gdyż nie ma walorów wychowawczych, a wręcz przeciwnie - może negatywnie wpłynąć na stan nieletniego. Jeśli odseparowanie wychowanka trwa dłużej niż kilka godzin potrzebnych do wyciszenia emocji, uspokojenia i przemyślenia swojego zachowania, to bardzo prawdopodobne jest, że w miejsce tego pojawi się frustracja i agresja. Z powyższych względów pracownicy Mechanizmu rekomendują przeformułowanie *Regulaminu funkcjonowania oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego* (...) tak, aby określał jedynie maksymalny czas pobytu w OPM.*

Ponadto pracownicy KMP mają zastrzeżenia do samego brzmienia przepisu § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia. Przepis ten nie precyzuje sytuacji, które uzasadniają umieszczenie wychowanka w OPM. Określenie *dla zapewnienia porządku i bezpieczeństwa* w ocenie przedstawicieli KMP jest zbyt ogólne i tworzy obszar do nadużyć. Nie gwarantuje ono prawa nieletnich do zaskarżenia decyzji o umieszczeniu w izbie i długości pobytu w niej. W związku z tym, iż powyższy problem ma charakter systemowy, zostały w tej kwestii podjęte działania o charakterze generalnym. W dniu 22 lipca 2013 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierowała wniosek do Trybunału Konstytucyjnego², w którym wskazała, że system izolacji nieletnich,

¹ Dot. raportu z lustracji Zakładu Poprawczego w Białymstoku prowadzonej w dniu 20 marca 2012 r. (DWOiP III 5313-3/12), zob. <http://www.rpo.gov.pl/pl/content/wizytacje-krajowego-mechanizmu-prewencji>.

²<http://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wniosek%20do%20Trybuna%C5%82u%20Konstytucyjnego%20z%20dnia%2022.07.13%20r.pdf>

polegający na umieszczaniu ich dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym lub izbie przejściowej, stworzony został na poziomie rozporządzenia wydanego w tym zakresie bez wyraźnego umocowania ustawowego. Ponadto mając na uwadze normy konstytucyjne należy wskazać, iż wolność osobista jednostki jest chroniona art. 41 ust. 1 Konstytucji RP (Dz.U. 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn.zm.). Zgodnie z art. 41 ust. 1 zd. 2 Konstytucji RP pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie. Nie ulega wątpliwości, iż wprowadzane do systemu prawnego regulacje poszerzające ramy odebranej uprzednio wolności osobistej w istocie określają aktualne granice pozbawienia lub ograniczenia tej wolności. Dlatego też przyjęć należy, że każda norma prawna dotycząca bezpośrednio wolności osobistej musi mieć wyraźne umocowanie w ustawie. Należy również zauważyć, że zgodnie z Zaleceniami CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie zasad europejskich dotyczących kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich, *odseparowanie danego nieletniego od innych osób może nastąpić wyłącznie w bardzo wyjątkowych sytuacjach, niezbędnych ze względów bezpieczeństwa lub ochrony* (pkt 93.1 załącznika do zalecenia CM/REC(2008)11 pt.: *Zasady europejskie dotyczące kar i środków alternatywnych stosowanych wobec sprawców nieletnich*).

Zgodnie z *Procedurą przyjęcia do Zakładu Poprawczego w Sadowicach nowego wychowanka*, podopieczny poddawany jest szczegółowej kontroli osobistej przez strażnika. Ustalenia pracowników Mechanizmu, oparte na analizie dokumentacji, pozwalają na uznanie, że kontrola ta polega na zobowiązaniu chłopców do rozbierania się do naga. Podobnie dzieje się to w sytuacji cyklicznych oględzin ciała chłopców przez tzw. *patronów* w celu ustalenia czy nie mają np. niedawno wykonanych tatuaży. Tymczasem, zdaniem wizytujących, z obowiązujących przepisów prawa nie wynika natomiast kto, kiedy i w jakich sytuacjach jest uprawniony do przeprowadzania kontroli osobistych nieletnich w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Ponadto trzeba stwierdzić brak spójności w obrębie jednego aktu prawnego, który w jednym miejscu podaje definicję kontroli osobistej, w innym posługuje się pojęciem przeszukania osobistego bez jednoczesnego wskazania zakresu jego desygnatów. Obecnie bowiem § 2 pkt 20 rozporządzenia wskazuje definicję kontroli osobistej, natomiast w § 105¹⁵ pkt 6 rozporządzenia wskazuje się, iż pracownik w czasie pełnienia zmiany na posterunku przy izbach przejściowych, izbach izolacyjnych i izbach

chorych w wewnętrznej ochronie zakładu odnotowuje w książce zmiany fakt przeszukania osobistego nieletniego przed umieszczeniem w izbie przejściowej lub izolacyjnej. Trzeba jednakże zauważyć, iż kontrola osobista stanowi najpoważniejszą ingerencją w prawo do prywatności i intymności osoby poddanej kontroli, a zatem upoważnienia do jej dokonywania nie można domniemywać.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, niewystarczające z punktu widzenia norm konstytucyjnych będzie poprzestanie jedynie na określeniu, iż kontroli osobistej poddaje się nieletnich *w szczególnie uzasadnionych przypadkach*. Ustawodawca w u.p.n. powinien określać przypadki, w których dopuszczalna jest kontrola osobista. Nadto należy ująć w tychże przepisach, że kontroli osobistej może dokonywać wyłącznie osoba tej samej płci, w niemonitorowanym pomieszczeniu. Dodatkowe zabezpieczenie w omawianej kwestii może stanowić wymóg odnotowywania przez pracowników zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich w prowadzonym do tego celu rejestrze, informacji na temat godziny, miejsca, przyczyny dokonania kontroli osobistej oraz danych kontrolującego i kontrolowanego. Opracowując przepisy w tej materii należy zapewnić, by kontrolowanie nieletnich przebiegało z poszanowaniem ich praw do intymności i prywatności. W przedmiotowej kwestii Rzecznik Praw Obywatelskich zwróciła się do Ministra Sprawiedliwości o podjęcie działań legislacyjnych w przedstawionym zakresie. Z udzielonej w dniu 25 kwietnia 2014 r. odpowiedzi (DPK-I-072-7/17/2) wynika, że kwestie przedstawione przez Rzecznika objęte są prowadzonymi w Ministerstwie Sprawiedliwości działaniami legislacyjnymi.

7. Dyscyplinowanie

Katalog środków dyscyplinarnych zawarty w *Regulaminie wychowanka Zakładu Poprawczego w Sadowicach* jest częściowo zbieżny z treścią art. 95cf u.p.n. Zastrzeżenia przedstawicieli Mechanizmu budzi jednak, że wśród środków dyscyplinarnych wymieniona jest możliwość wystąpienia z wnioskiem o przeniesienie do innego zakładu poprawczego. Tymczasem zgodnie z Zaleceniami CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi kara przeniesienia nie powinna być stosowana cyt.: *Młodociani nie mogą być przenoszeni w ramach środka dyscyplinarnego* [pkt 97 załącznika do zalecenia CM/REC(2008)11]. Przedstawiciele KMP uważają zatem, że przeniesienie do innego zakładu nie powinno być wskazane w katalogu kar wymierzanych przez personel

placówki. Podobnie nie powinno się w nim umieszczać możliwości wstrzymania wnioskowania o umieszczenie poza zakładem czy cofnięcia wniosku o przedstawienie do warunkowego zwolnienia z zakładu, która również została wskazana w Regulaminie jako kara. Wszystkie środki dyscyplinarne zostały bowiem enumeratywnie wymienione we wskazanym przepisie ustawy, nie pozostawiając dyrektorom placówek możliwości swobodnego poszerzania jego treści w ramach wewnętrznych aktów normatywnych. Z powyższego względu przedstawiciele Mechanizmu zalecają usunięcie z *Regulaminu wychowanka Zakładu Poprawczego w Sadowicach* zapisów niezgodnych z u.p.n.

W tym kontekście należy również zwrócić uwagę na *Regulamin funkcjonowania oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego (...)* oraz *Procedurę umieszczania w izbie przejściowej wychowanków Zakładu Poprawczego w Sadowicach*. Oba dokumenty zawierają zapisy sprzeczne z treścią u.p.n. i będące *de facto* środkami dyscyplinarnymi: umieszczenie w OPM wiąże się bowiem z obniżeniem kieszonkowego do minimalnej wysokości, a osobę niewłaściwie użytkującą wyposażenie izby można go czasowo pozbawić. Pracownicy Mechanizmu wskazując na argumentację podaną w poprzednim akapicie, zalecają usunięcie wymienionych zapisów z tych dokumentów.

Krytycznie również należy ocenić funkcjonowanie tzw. *grupy warunkowego pobytu*. Zgodnie z wyjaśnieniem dyrektora ZP chłopcy, którzy podczas wizytacji przebywali w tej grupie, kilka dni wcześniej dokonali zbiorowej ucieczki i nie sposób było, ze względu na ograniczoną pojemność izby przejściowej i remont OPM, umieścić ich wszystkich w tych pomieszczeniach. Trudno jednak przyjąć wytłumaczenie, że grupę tą stworzono *ad hoc*, skoro w placówce funkcjonuje odrębny *Regulamin grupy warunkowego pobytu*. Treść tego dokumentu oraz zasady funkcjonowania w praktyce, zilustrowane w *Zeszytach Grupy V*, pozwalają na wniosek, że jest to grupa karna, gdyż w jej skład wchodzi ci wychowankowie, których uznano za szczególnie trudnych.

Istnienia tzw. *karnych grup inkarcerowych* nie przewiduje metodyka oddziaływań resocjalizacyjnych, które powinny być wolne od nadmiernej represji oraz nie opisują ich obowiązujące normy prawne, regulujące funkcjonowanie zakładów poprawczych.

Warto zaznaczyć, że czas funkcjonowania w tej grupie nie został ściśle określony i zależy on od subiektywnej oceny personelu (cyt. z Regulaminu grupy: *Pobyt wychowanka w grupie warunkowego pobytu trwa tak długo, aż zrozumie on swoje złe postępowanie i zmieni się jego zachowanie*). Poza izolacją od innych wychowanków, chłopcy z tej grupy są

też surowiej traktowani m.in. nie mogą nosić własnej odzieży i korzystać z wyposażenia placówki, do którego mają dostęp wychowankowie funkcjonujący w ramach innych grup. O warunkach bytowych tej grupy mowa była już wcześniej. Dodać należy w tym miejscu natomiast, że w grupie tej nie udziela się przepustek ani urlopów poza losowymi przypadkami. W Zeszycie tej grupy nie odnotowano wyjść wychowanków na świeże powietrze. Chłopcy nie biorą udziału w zajęciach warsztatowych, spędzają czas wykonując prace porządkowe na terenie internatu czy obierając ziemniaki w kuchni. Ograniczenia dotyczą również sfery finansowej (albowiem chłopcy ci nie mają możliwości dowolnego dysponowania swoimi oszczędnościami) oraz kontaktu z całą rodziną i znajomymi (gdyż odwiedzać ich mogą tylko członkowie najbliższej rodziny). Należy zauważyć, że niektóre z tych ograniczeń nie mają podstaw prawnych lub są regulowane przepisami prawa krajowego w inny sposób, niż przyjęte to zostało we wskazanym Regulaminie. Przykładowo przepisy prawa krajowego zupełnie inaczej opisują sprawę ograniczenia kontaktów wychowanków zakładów poprawczych z rodzinami i bliskimi: zgodnie z art. 66 § 4 u.p.n. dyrektor zakładu, może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego. Decyzja dyrektora w tym zakresie podlega sądowej kontroli (art. 66 § 5 u.p.n.). Z kolei to art. 95cf § 2 u.p.n. precyzuje okoliczności i maksymalny czas nieudzielania przepustki lub urlopu: tylko w razie ucieczki z zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub przepustki z zakładu na czas do 5 miesięcy. Żaden przepis prawa nie stanowi też podstawy dla personelu zakładów poprawczych do wkraczania w sferę prawa własności swoich podopiecznych. Jak wspomniano na wstępie niniejszego punktu, możliwe środki dyscyplinujące wychowanków zakładów poprawczych zostały określone w art. 95cf u.p.n. W katalogu tych środków nie ma ani możliwości umieszczenia w tzw. *grupie warunkowego pobytu* ani wskazanych, dodatkowych dolegliwości, jakie wiążą się z pobytem w tej grupie. Przedstawiciele KMP zalecają zatem przeorganizowanie tej grupy i zasad jej funkcjonowania w sposób zgodny z obowiązującym prawem krajowym i ze wskazaniami pedagogiki resocjalizacyjnej.

Z rozmów z wychowankami wynika, że stosowany jest w praktyce jeszcze jeden, niewymieniony w żadnym dokumencie rodzaj kary, który nadto oceniają jako nadmiernie restrykcyjny. Otóż po dwukrotnym niestawieniu się do Zakładu w wyznaczonym terminie,

wychowankowi odbiera się możliwość korzystania z urlopów i przepustek na czas nieokreślony (jak wynika z rozmów, nawet do końca pobytu w Zakładzie). Relacje chłopców w tym zakresie potwierdzone zostały poprzez analizę dokumentacji indywidualnej oraz protokoły posiedzeń Rady Pedagogicznej ZP. Podczas posiedzenia Rady w dniu 29 kwietnia 2014 r. o swoim negatywnym stanowisku do udzielania wychowankom, którzy wcześniej nie powrócili w terminie do placówki, mówił sam dyrektor ZP.

Zgodnie z art. 95 cf § 2 u.p.n. w przypadku nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym środkiem dyscyplinarnym jest również nieudzielanie przepustki lub urlopu przez okres nie dłuższy niż 5 miesięcy w razie ucieczki z zakładu lub nieusprawiedliwionego niepowrótca z udzielonego urlopu lub przepustki z zakładu. Za niestawienie się w terminie taki środek zatem nie może być wymierzony.

Pracownicy KMP zwracają również uwagę, że pobyt w Zakładzie ma na celu przygotowanie nieletnich do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie. Nie da się tego wykonać pozbawiając ich kontaktu z innymi ludźmi i uniemożliwiając sprawdzenie postępów chłopców w warunkach wolnościowych, w drodze przepustek i urlopów. Zerwanie tej formy więzi z rodzinami i bliskimi może nadto prowadzić do negatywnych reperkusji w postaci np. trudności w rozwoju psychospołecznym chłopców i odnosić odwrotny skutek do zamierzonego.

Komitet przywiązuje duże znaczenie do utrzymywania dobrego kontaktu ze światem zewnętrznym przez wszystkie osoby pozbawione wolności. Wiodącą zasadą jest promowanie kontaktu ze światem zewnętrznym; jakiegokolwiek ograniczenia takich kontaktów powinny opierać się wyłącznie na uzasadnionych względach bezpieczeństwa lub względach związanych z dostępnymi środkami. Aktywne promowanie takich kontaktów może być szczególnie korzystne dla osób nieletnich pozbawionych wolności, z których wiele ma problemy związane z zachowaniem się powiązane z deprawacją emocjonalną lub brakiem umiejętności społecznych. Komitet pragnie także podkreślić, że kontakt osoby nieletniej ze światem zewnętrznym nie powinien być nigdy ograniczony lub wyłączony jako środek dyscyplinarny [§ 34 Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego CPT/Inf (99) 12].

Mając na względzie powyższe przedstawiciele Mechanizmu rekomendują zaprzestanie stosowania pozaregulaminowej i niezgodnej z u.p.n. kary wstrzymania przepustek i urlopów na czas nieokreślony.

8. Prawo do informacji

W wizytowanym Zakładzie prawo do informacji jest respektowane. Przyjmowani do niego podopieczni, są informowani o swoich prawach i obowiązkach oraz zasadach obowiązujących w placówce, niezwłocznie po przyjęciu. Ponadto w pierwszych dniach pobytu kadra kierownicza, psycholog i pedagog przeprowadzają z nieletnim rozmowy dotyczące m.in. nauki szkolnej, zainteresowań zawodowych, ogólnej postawy, na podstawie których nowoprzybyły wychowanek umieszczany jest w odpowiedniej grupie wychowawczej, warsztatowej i klasie szkolnej. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że notatki z rozmów wstępnych przeprowadzonych przez psychologa zostały wysoko ocenione przez pracowników Mechanizmu.

Regulaminy oraz informacje na temat praw, obowiązków wychowanków, systemu oceniania oraz adresów instytucji stojących na straży praw człowieka wywieszane są w ogólnodostępnych miejscach.

Wyjątkiem są tablice informacyjne przeznaczone dla tzw. *grupy warunkowego pobytu*, na których podczas wizytacji nie wyeksponowano tego typu informacji. W ich miejsce powieszono życiorysy członków tej grupy, co ze względu na konieczność ochrony danych osobowych nie powinno mieć miejsca.

Wychowankowie mają codzienny dostęp do wiadomości telewizyjnych, radiowych i prasowych.

9. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Wychowankowie mogą utrzymywać kontakt z osobami spoza zakładu w formie listów, telefonów oraz odwiedzin. Wyjątkiem w tym zakresie są zasady dotyczące kontaktów ze światem zewnętrznym osób umieszczonych w tzw. *grupie warunkowego pobytu*, skrytykowane w pkt 7.

Kontakty korespondencyjne wychowanków z rodziną, sympatiami i znajomymi oraz instytucjami nie podlegają ograniczeniom.

Korespondencja wychowanków (z wyłączeniem kontaktów z instytucjami), w przypadku uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera treści godzące z porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, zasady moralności publicznej, bądź może negatywnie wpłynąć na przebieg resocjalizacji, jest kontrolowana przez wyznaczonego przez dyrektora pracownika pedagogicznego.

Widzenia odbywają się w każdą niedzielę i święta w godzinach 10.00 – 14.00. W przypadkach wyjątkowych widzenie może odbyć się w innych dniach i godzinach.

Spotkania wychowanków z odwiedzającymi odbywają się w szkolnym holu. Wprawdzie kadra placówki tłumaczy tę praktykę zorganizowaniem w przeszłości przez jedną z rodzin ucieczki wychowanka i koniecznością objęcia monitoringiem wizyjnym przestrzeni, w której aktualnie odbywają się spotkania, niemniej jednak uwagę należy zwrócić, że korytarz nie jest miejscem dogodnym dla spotkań. Jest to przestrzeń, która nie zapewnia intymności osobom spotykającym się i nie wywołuje przyjaznej atmosfery. Wychowankowie żalili się nadto pracownikom KMP, że ich rozmowy są słyszane przez przechodzących obok kolegów i pracowników Zakładu. Warto w tym miejscu przytoczyć Reguły Narodów Zjednoczonych dotyczące Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), głoszące, że *odwiedziny powinny odbywać się w warunkach zapewniających poczucie prywatności i zbliżenia oraz możliwości swobodnej wymiany myśli* (Reguła 60). W związku z tym przedstawiciele Mechanizmu zalecają wyznaczenie odrębnego pomieszczenia na widzenia wychowanków z rodzinami i znajomymi oraz zmianę w tym zakresie *Regulaminu odwiedzin nieletniego*.

Wychowanek może otrzymywać paczki z żywnością, książkami, ubraniami, obuwiami i innymi przedmiotami osobistego użytku, których posiadanie jest zgodne z Regulaminem ZP. Zawartość każdej paczki jest kontrolowana przy wychowanku.

Kontakt telefoniczny chłopców możliwy jest w formie połączeń przychodzących do placówki (codziennie, w czasie między obiadem a kolacją) lub połączeń wychodzących (jest to jedna z nagród, którą można uzyskać). Chłopcy mogą inicjować rozmowy telefoniczne wysyłając rozmówcom sygnał o potrzebie tej formy kontaktu. Wątpliwości pracowników KMP wzbudza fakt, iż wychowanek prowadzi rozmowę w obecności wychowawcy. Pracownicy Mechanizmu podkreślają, że nie ma przepisów zezwalających na kontrolowanie rozmów telefonicznych nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych. Jak wskazuje art. 49 Konstytucji RP *zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenia może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony*. Powyższa praktyka narusza prawo wychowanków oraz osób dzwoniących do prywatności i przedstawiciele KMP zalecają wyeliminowanie jej stosowania.

10. Prawo do ochrony zdrowia.

Wszyscy wychowankowie mają zapewnioną opiekę lekarską internisty, stomatologa i psychiatry. Chłopcy badani są raz na kwartał i przechodzą szczepienia (m.in. sezonowe na grypę). Ponadto Zakład korzysta z usług różnych placówek medycznych w ramach NFZ. W nagłych wypadkach wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Koordinacją wizyt lekarskich zajmuje się zatrudniona w ZP pielęgniarka.

Placówka dysponuje gabinetem lekarskim i stomatologicznym wyposażonymi odpowiednio w stosunku do wykonywanych w nich zadań.

Zgodnie z informacją dyrektora ZP, każdy wychowanek przyjmowany do placówki, w czasie pobytu w izbie przejściowej poddawany jest koniecznym badaniom lekarskim.

Osoby trzecie nie przebywają w gabinecie lekarskim w czasie badań i konsultacji chyba, że lekarz o to wyraźnie poprosi.

Wychowankowie ZP nie skarżyli się na opiekę zdrowotną.

Przedstawiciele KMP zwracają jednak uwagę, że z kart pobytu wychowanków w izbie chorych wynika, że zdarzały się pobyty chłopców w tym pomieszczeniu ze względu na podejrzenie przez pielęgniarkę ZP wystąpienia u nich jakiejś choroby zakaźnej. Wychowanków tych nie przebadał lekarz, a ich pobyt w izbie przebiegał bez leczenia. Tym samym niektórzy wychowankowie przebywali poza grupą i nie uczestniczyli w normalnym życiu placówki przez kilka nawet dni, bez faktycznego zdiagnozowania u nich choroby uzasadniającej izolację.

Pracownicy Mechanizmu ujawnili również przypadki podawania niektórym wychowankom przez pielęgniarkę uspokajającego leku o nazwie *Relanium*, bez konsultacji i zlecenia psychiatry.

Przedstawiciele Mechanizmu zalecają zatem, by izolacja wychowanków w izbie chorych każdorazowo połączona była z kontaktem z lekarzem i aby ordynowanie leków na receptę odbywało się wyłącznie przez osoby do tego uprawnione.

Zgodnie z informacją pracowników ZP, pielęgniarka przeprowadza również testy na obecność narkotyków wszystkim osobom powracającym z przepustek. Przedstawiciele KMP zwracają uwagę, że rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 listopada 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 210, poz. 1540) w sprawie rodzaju i zakresu świadczeń zapobiegawczych, diagnostycznych, leczniczych i rehabilitacyjnych udzielanych przez pielęgniarkę albo położną

samodzielnie bez zlecenia lekarskiego nie daje możliwości podjęcia przez pielęgniarkę samodzielnej decyzji w tym zakresie i przeprowadzenia wskazanych testów. Aby przeprowadzić testy, każdorazowo wymagana jest decyzja lekarza w tej sprawie i jego zlecenie dla pielęgniarki na wykonanie danego testu. Pracownicy KMP zalecają odstąpienie od praktyki wykonywania testów na obecność substancji odurzających przez pielęgniarkę ZP, z wyjątkiem sytuacji, w których wykonanie testów zlecił lekarz.

W placówce wychowankowie objęci są również działalnością terapeutyczną prowadzoną przez psychologa, pedagoga i terapeutę od uzależnień oraz pomocą logopedy.

Praca diagnostyczno - korekcyjna prowadzona jest w formie m.in.:

- psychoterapii indywidualnej;
- terapii przez sztukę;
- zajęć kompensacyjnych;
- zajęć z terapii uzależnień;
- diagnozy i terapii z wykorzystaniem urządzenia Biofeedback.

W Zakładzie prowadzona jest także terapia grupowa, relaksacja grupowa z elementami muzyki, animaloterapia oraz zajęcia z psychodramy, w których uczestniczą wychowankowie zakwalifikowani przez zespół diagnostyczno - korekcyjny.

W placówce prowadzone są też projekty profilaktyczne z zakresu profilaktyki uzależnień prowadzone przez terapeutę z Poradni Uzależnień.

11. Prawo do edukacji

Zakład zapewnia wychowankom naukę, w zależności od ich opóźnień szkolnych na trzech poziomach: podstawowym, gimnazjalnym i zawodowym. Kształcenie odbywa się wyłącznie w trybie specjalnym.

Kształcenie w Zasadniczej Szkole Zawodowej odbywa się w zawodzie murarz - tynkarz. Pozostali wychowankowie są przyuczani do zawodu stolarza, ślusarza, oraz umiejętności ogólnobudowlanych.

Ponadto wychowankowie biorą udział w różnych kursach pozwalających na zdobycie nowych kwalifikacji i umiejętności:

1. kurs wózków widłowych połączony z kursem - nowoczesny magazynier;
2. glazurnik;
3. brukarz;

4. konserwator terenów zielonych;
5. kucharz małej gastronomii;
6. pilarz spalinowy.

W ramach warsztatów szkolnych wprowadzono zajęcia z terapii zajęciowej dla wychowanków, którzy nie mogą uczestniczyć w zadaniach produkcyjnych. Zajęcia te obejmują różne formy plastyczne rozwijające sprawność manualną nieletnich. Od 2014 r. otworzona została dodatkowo pracownia witrażu.

Każdy wychowanek ma indywidualny plan resocjalizacji, opracowany przez Zespół diagnostyczno-korekcyjny.

W rozmowach indywidualnych wychowankowie nie zgłaszali żadnych uwag odnośnie realizacji ich prawa do edukacji oraz działań Zespołu.

12. Prawo do wypoczynku i rekreacji

Z informacji uzyskanych od pracowników placówki, jak również wychowanków wynika, że mają oni zapewnioną bogatą ofertę zajęć pozalekcyjnych.

W ramach działalności internatu organizuje się imprezy sportowe (m.in. mecze gier zespołowych, Strong Man), konkursy (np. Mam Talent, plastyczne) oraz różne zajęcia tematyczne i spotkania z ciekawymi ludźmi (np. aktorami, sportowcami).

W placówce działają różne koła zainteresowań (np. ceramiczne, rowerowe, wędkarskie, filmowe), siłownia oraz warsztaty teatralne.

Dla chłopców organizowane są wyjścia do kina, muzeów, na basen, lodowisko i do kręgielni oraz wycieczki turystyczne i sportowe (np. biegi na orientację po górze Radunia).

Realizowane są także ciekawe programy m.in. wolontariacki we współpracy ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym w Jaskotlu (więcej na ten temat w pkt 14).

Podczas każdych wakacji, organizowany jest dwutygodniowy wyjazd na obóz letni w Wilczu, a podczas ferii zimowych organizowane jest zimowisko w Zieleńcu.

Wychowankowie placówki w rozmowach indywidualnych wyrażali duże zadowolenie z oferty zajęć zapewnianych przez personel. Pojedyncze uwagi dotyczyły braku propozycji w tym zakresie dla nowoprzybyłych wychowanków i osadzonych w izbie przejściowej. Przedstawiciele KMP proszą zatem o informację, jak organizowany jest czas dla tej grupy osób.

13. Prawo do praktyk religijnych

Na początku pobytu w placówce nieletni są informowani o możliwości korzystania z posług religijnych, a chętni do udziału w lekcjach religii pisemnie deklarują zamiar uczestniczenia w nich. Wychowankowie mają zagwarantowany dostęp do posług religijnych. Placówką opiekuje się kapelan rzymskokatolicki (wyznawców innych religii nie było podczas wizytacji pracowników KMP), a nabożeństwa i różne uroczystości religijne organizowane są w sali gimnastycznej.

Z informacji wychowanków udzielonych pracownikom Mechanizmu wynika, że udział w praktykach religijnych nie odbywa się na zasadzie dobrowolności, bo wszyscy chłopcy muszą brać udział w nabożeństwach. Chłopcy przy okazji wyrazili opinię, że ich zdaniem aktualnie działający na terenie ZP ksiądz jest osobą, która nie ma umiejętności rozmowy i pracy z młodzieżą. W myśl art. 48 ust. 1 Konstytucji RP (Dz.U. 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn.zm.), *Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Wolność sumienia i wyznania daje zatem rodzicom prawo do ich wychowywania zgodnie ze swymi przekonaniem, jednakże przy uwzględnianiu także wyboru dziecka. Przedstawiciele KMP zalecają, aby uwzględnić wolę rodziców wychowanków i samych chłopców co do ich uczestnictwa w nabożeństwach.*

14. Dobre praktyki

W placówce prowadzonych jest szereg działań i programów, których realizacja ma zwiększyć szanse podopiecznych na odnalezienie się w społeczeństwie bez kolejnego naruszania prawa po opuszczeniu Zakładu. Oto przykładowe przedsięwzięcia.

1. Poza umożliwieniem chłopcom hodowli małych zwierząt na terenie internatu, w ZP Sadowice cyklicznie prowadzone są zajęcia z udziałem psa (dogoterapia). Są one podzielone na dwa obszary działań:

Zajęcia typu AAE – zajęcia edukacyjne, gdzie wychowankowie uczą się bezpiecznych postaw wobec psa, historii i pochodzenia psa, rodzajów ras psów, czym są sygnały uspokajające i grożące u psów, profilaktyka pogryzień.

Zajęcia typu AAT – zajęcia terapeutyczne, gdzie poprzez zaplanowane działania terapeuty przy udziale psa, wychowankowie usprawniają czynności psychomotoryczne, technikę czytania oraz czynności poznawcze.

2. W 2013 r. wprowadzono w Zakładzie program *I ja zostanę tatą*. Zakupiono tym celu lalkę elektroniczną z odpowiednim oprogramowaniem. W 2013 r. w programie brało udział 5 nieletnich spośród wychowanków przygotowywanych do opuszczenia zakładu poprawczego. Chłopcy uczestniczą w przygotowaniu teoretycznym do ojcostwa i praktycznym zajmowaniu się fantomem dziecka przez 24 godziny na dobę. Program jest bardzo pozytywnie odbierany i oceniany zarówno przez terapeutów jak i przez samych wychowanków.

3. Na terenie Zakładu systematycznie odbywają się zajęcia teatralne przy udziale wybranych wychowanków placówki. Zajęcia prowadzone są przez profesjonalnych aktorów, którzy nadto pomogli w przygotowaniu i wystawiono na deskach teatru we Wrocławiu dwóch przedstawień teatralnym, w tym inscenizację opartą na książce *My dzieci z dworca ZOO*. Przedstawienia połączono z akcją charytatywną na rzecz chorej dziewczynki.

4. W ZP cyklicznie prowadzone są zajęcia nauki praktycznej umiejętności udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej. Dwa razy do roku w placówce organizowane są ogólnozakładowe konkursy pierwszej pomocy.

Mocną stroną Zakładu są bardzo liczne przedsięwzięcia podejmowane na zasadzie współpracy z innymi podmiotami, dające możliwość nabywania przez wychowanków nowych doświadczeń i uwrażliwiający ich na potrzeby innych ludzi. Ze względu na zakres niniejszego raportu, nie sposób ich wszystkich wymienić. Oto niektóre z nich:

1. Wychowankowie współpracują z Polskim Stowarzyszeniem Społeczno - Sportowym *Sprawni Razem*, uczestnicząc w imprezach i zawodach sportowych organizowanych na terenie województwa i odnosząc tam znaczące sukcesy sportowe, co ma swoje odzwierciedlenie w zdobywanych medalach, dyplomach i pucharach.

2. W placówce realizowany jest projekt pt. *Jesteśmy sobie potrzebni*, oparty na współpracy ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno - Wychowawczym w Jaskotlu. W ośrodku tym przebywa około pięćdziesięciorga dzieci o różnym poziomie niepełnosprawności fizycznej i umysłowej. Kontakt wychowanków Zakładu Poprawczego z dziećmi niepełnosprawnymi, oparty na planowym i metodycznym działaniu, porusza ukryte w nich pozytywne strony osobowości, wywołując głębokie, najbardziej ludzkie uczucia i zmierza do pożądaných zmian w sposobie postrzegania świata oraz systemie wartości.

3. Wychowankowie Zakładu Poprawczego w Sadowicach od 3 lat aktywnie wspierają Fundację *Stworzenia Pana Smolenia*. Pod opieką wychowawców chłopcy kilka razy w roku wyjeżdżają do Baranówka, gdzie działa Fundacja prowadząca zajęcia z hipoterapii dla chorych dzieci. Wychowankowie często przywożą ze sobą owies, jabłka dla koni, pozyskane nieodpłatnie z gospodarstw rolnych. Na miejscu wykonują prace porządkowe, a także zajmują się pielęgnacją koni. Każdorazowo pobierają lekcje jazdy konnej pod okiem instruktorów. Wielokrotnie byli przyjmowani w prywatnym domu przez właściciela ośrodka - Bohdana Smolenia, który serdecznie dziękował wychowankom za pomoc i pracę na rzecz dzieci.

4. Współpraca z Kuchnią Charytatywną Franciszkanów przy Klasztorze Ojców Franciszkanów we Wrocławiu, polegająca na pomocy wychowanków ZP w przygotowywaniu posiłków dla bezdomnych w ramach realizacji programu *Chcę pomagać*. Dzięki programowi nieletni uwrażliwiają się na potrzeby ludzi ubogich, chorych i cierpiących, rozwijają samodzielność i odpowiedzialności za siebie i innych oraz kształtują postawy odpowiedniego uczestnictwa.

15. Zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 OPCAT, Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca:

1. zbadanie przedstawionych spraw indywidualnych oraz wyeliminowanie ewentualnie stwierdzonych uchybień, w tym stosowania niedozwolonej przemocy przez niektórych wychowawców;
2. podjęcie działań mających na celu zmianę niesprzyjającej resocjalizacji atmosfery w Zakładzie i zapobieżenie eskalacji stwierdzonych konfliktów między niektórymi wychowankami i wychowawcami;
3. zaprzestanie umieszczania nieletnich w izbie przejściowej, w sytuacji, gdy nie zostają spełnione przesłanki wynikające z przepisu § 44 albo § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia;
4. usunięcie z *Regulaminu wychowanka Zakładu Poprawczego w Sadowicach* i innych aktów normatywnych ZP zapisów niezgodnych z art. 95 cf u.p.n. oraz zaprzestanie stosowania pozaregulaminowej i niezgodnej z u.p.n. kary wstrzymania przepustek i urlopów na czas nieokreślony;
5. przeorganizowanie *tzw. grupy warunkowego pobytu* i zasad jej funkcjonowania w sposób zgodny z obowiązującym prawem krajowym i ze wskazaniem pedagogiki resocjalizacyjnej;

6. odstąpienie od przeprowadzania kontroli osobistych wychowanków;
7. odstąpienie od kontroli rozmów telefonicznych nieletnich przez wychowawców;
8. skrócenie czasu pobytu nieletnich w OPM i określenie maksymalnego czasu trwania umieszczenia w OPM;
9. odstąpienie od izolowania wychowanków w izbie chorych, bez diagnozy lekarskiej i ordynowanie leków na receptę wyłącznie przez osoby do tego uprawnione;
10. odstąpienie od praktyki wykonywania testów na obecność substancji odurzających przez pielęgniarkę ZP, z wyjątkiem sytuacji, w których wykonanie testów zlecił lekarz;
11. zadbanie o to, by na tablicach informacyjnych wszystkich grup dostępne były wszelkie niezbędne informacje dla wychowanków (m.in. adresy instytucji, do których mogą się zwracać takie jak Rzecznik Praw Obywatelskich, porządek dnia i akty normatywne regulujące ich funkcjonowanie w Zakładzie);
12. odstąpienie od wywieszania w publicznych miejscach informacji zawierających dane osobowe wychowanków;
13. zamontowanie drzwi chroniących osoby korzystające z WC przed wzrokiem innych osób;
14. wyodrębnienie na terenie warsztatów przebieralni dla wychowanków;
15. urządzenie izby przejściowej w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego;
16. modernizację monitoringu w celu archiwizowania nagrań zgodnie z obowiązującymi przepisami;
17. wyznaczenie odrębnego pomieszczenia na widzenia wychowanków z rodzinami i znajomymi oraz zmianę w tym zakresie *Regulaminu odwiedzin nieletniego*;
18. zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym;
19. dostosowanie placówki podczas rozbudowy lub przebudowy budynku do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową;
20. uwzględnienie woli rodziców wychowanków i samych chłopców co do ich uczestnictwa w nabożeństwach.

Ponadto przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zwracają się do dyrektora ZP z prośbą o wyjaśnienie innych wątpliwości przedstawionych w niniejszym raporcie (w pkt 4 i 12).